

تأثیر ادبیات ایران در فرانسه

ایران همواره در آثار کهن ملت‌ها و کشورهای باستانی جهان مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است. در میان اقوام بیگانه، نویسندگان یونان بیش از دیگران باین موضوع پرداخته و شاید با استفاده از متون قدیمی فنیقی‌ها - عبرانی‌ها - مصری‌ها و آشوری‌ها و هم‌چنین بخاطر آشنائی و روابطی که از نظر نظامی و فرهنگی و اقتصادی با ایران داشتند گزارشهای مطمئن‌تری درباره ایران تهیه و تدوین کردند.

اروپائیان نیز در آغاز با مطالعه روایات تورات بخصوص در کتابهای استر، دانیال - اشعیا با ایران آشنا شده و همواره برای کورش کبیر احترام فراوانی قائل بودند.

در قرن ۱۵ میلادی صنعت چاپ باعث گردید که درهای علم و دانش به روی همه گشوده شود و کتابهای خطی علما از گوشه و کنار بیرون آمده و به بشریت هدیه گردید (۱) پس از اختراع چاپ متن‌ها و کتابهای قدیمی نویسندگان و تاریخ‌نویسان کتورهای مانند یونان به زبانهای اروپائی ترجمه شد و بدین لحاظ اروپائیان با مطالعه آن کتابها نواستد اطلاعات بیشتری از ایران بدست آوردند از آن جمله است: نه کتاب هرودت هالیکار با سوسی که در قرن پنجم پیش از میلاد میزیسته است (۲) - کتابهای سیرویدی (تربیت کورش کبیر) و آنا باز (بازگشت ده هزار نفر) گزنفون مورخ و سردار و نویسنده یونانی در ۳۵۲ - ۴۳۰ پ. م (۳) و کتابهای پرسیکا و ایندیکا کتزیاس (۴) پزشک اردشیر دوم در اواخر قرن

پنجم پیش از میلاد و کتاب آمین مارسلن یونانی (۵) که همراه امپراطور در سفرهای جنگی با ایرانیان شرکت داشته است و پروکوپ (۶) بزرگترین مورخ روم شرقی و منشی بی‌لی‌زار سردار معروف بیزانس که در جنگهای این سردار با ایران در سیمه اول قرن ششم میلادی شرکت داشته است و کتابهای نویسندگان دیگری که به زبانهای اروپائی ترجمه گردید . ولی قبل از اختراع چاپ حوادث مهمی ایران و غرب را عملاً " با یکدیگر آشنا ساخته بود که مهمترین آنها جنگهای ایران و یونان در دوره هخامنشی (۷) حمله اسکندر به ایران و مشرق (۸) جنگل کراسوس با ایران اشکانی و هراکلیوس در شام (۹) و بالاخره جنگهای صلیبی و فتوحات عثمانی (۱۰) .

پس از جنگهای صلیبی اروپائیان به تنهایی با علوم و فنون جهان اسلامی مشرق آشنا گشتند بلکه با امپراطوری روم شرقی و یونان نیز تماس پیدا کردند در سیسیل از آمیزش علوم و فنون یونانی و نورماندی و لمباردی و اسلامی تمدن برجسته نوینی بر پایه افکار تمام ملل مزبور پدیدار گشت . در پایان قرن ۱۷ اعراب بر بربرها (برابر و مغاربه) افریقای شمالی سیادت میکردند و بین سال ۷۱۱ و ۷۱۸ عربها و بربرها اسپانیا را تا حدود جناب پیرنه تسخیر کرده بودند . در سده نهم میلادی یعنی سالهای ۸۷۸ - ۸۲۷ بربرهای افریقا بر سیسیل استیلا یافته و در نتیجه تهاجم و تاخت و تارهای بی‌دری اهلای جنوب ایتالیا را ناکامباگانا و البروزی ستوه آوردند مسلمین از اسپانیا به بروانتس ، قسمت شمالی ایتالیا و حتی سوئیس حمله کردند بعلاوه کرس و ساردنی دائماً مورد هجوم و غارت آنان قرار میگرفت ولی رویهمرفته فقط در اسپانیا و سیسیل تمدن اسلامی برقرار شد و از همین دو مرکز دنیای اسلامی بر فرانسه نفوذ یافت (۱۱) *راهنمای جامع علوم انسانی*

آشنائی فرانسویها با دنیای اسلام و ایران باعث گردید که شعرا و نویسندگان فرانسه در آثار ادبی و هنری خود از منابع سرشار شرقی بویژه ایران سود جستند و به بحث و گفتگو درباره ایران بپردازند .

در قرن ۱۷ میلادی بیشتر نویسندگان در سراسر اروپا از آثار ادبی فرانسه تقلید میکردند که همان سبک قدیم کلاسیسم (Classicisme) (۱۲) بود . این سبک مقبول محافل ادبی و هنری فرانسه قرار گرفته بود ولی چون دوران شکوفای مونتسکیو - ولتر - روسو و دیدرو (۱۳) به سر آمد در دوران انقلاب فرانسه و زمان امپراطوری ناپلئون با بارت قدرت و عظمت نویسندگان کلاسیک فرانسه هم‌رویه زوال رفت . ناپلئون با پشتیبانی و حمایت از نویسندگانی مانند لوس دولانسی وال - ژوی و آرنو (۱۴) کوشش نمود تا سبک

ادبی کهن را پایدار سازد ولی نتوانست زیرا فرانسویها بجز آثار ادبی سنتی خودشان با آثار جدید بیگانه‌آشنا شده و خو گرفته بودند و آنها را میپسندیدند (۱۵) البته این موضوع حتی به سایر کشورها مانند آلمان هم سرایت کرد و نویسندگان بزرگی مانند له سینگ - گوته و شیلر (۱۶) و در انگلستان والتر اسکات - ویلیام کوپر - ویلیام وردسورت و مخصوصاً " لرد بایرون و شلی (۱۷) ادبیات آن کشور را از نفوذ کلاسیسم فرانسه آزاد کردند (۱۸) . ادبیات کلاسیک بیشتر تابع عقل و منطق و نظم و ترتیب بود بدین سبب نویسندگان بزرگ قرن ۱۷ و ۱۸ فرانسه برخلاف طرفداران رمانتیسم در قرن نوزدهم هرگز عقل و منطق را تابع احساسات و تخیلات خویش نمی‌ساختند و همیشه تخیلات و احساسات شخصی را در فرمان عقل نگه میداشتند و عده‌ای این سبک را ادبیات اشرافی خوانده‌اند از آغاز قرن ۱۹ ادبیات فرانسه از لباس اشرافی بیرون آمد و نویسندگان در نظم و نثر بر افکار و احساسات و عقاید خویشان متکی شدند و بالاخره در سال ۱۸۲۰ مکتب ادبی رمانتیک جایگزین مکتب کلاسیک گردید (۱۹) .

رمانتیسم بر آن دسته از آثار ادبی اطلاق میشد که زبان تغزل بر آن حکمروا باشد (۲۰) این مکتب (۲۱) جدید ادبی در فرانسه (۲۲) گویا یک پیوند یا خویشاوندی نزدیکی با ادبیات ایران داشته است زیرا از این بعد در آثار نویسندگان این مکتب همه جا روح و قریحه و احساس لطیف ایرانی را میتوان دریافت . ولی این احساس چگونه در نویسندگان فرانسه بوجود آمد؟ ترجمه آثار ایرانی به زبان فرانسه، انتشار سقرنامه‌های متعدد فرانسویان درباره ایران (۲۳) و بالاخره قریحه و ذوق و احساس ذاتی فرانسویها باعث این خویشاوندی گردید و بر همین اصول است که کتابهای سعدی در فرانسه بیشتر از سایر شعرای ایران ترجمه و نقل شده است (۲۴) ذکر این نکته نیز لازم است که اولین بار در روم (در بارواتیکان) مدرسه‌ای برای فراگیری زبانهای کشورهای شرقی تأسیس شد تا مبلغین مسیحی بهتر بتوانند در کشورهای شرقی انجام وظیفه نمایند بدین سبب مرکز اولیه تحقیق - نقل - ترجمه و چاپ کتابهای فارسی و شرقی در اروپا در ایتالیا میباشد که کتاب قانون ابن سینا جزو سری اولین کتابهای شرقی این مدرسه منتشر گردید (۲۵) .

فرانسویها بعد از آنها این کار را دنبال کردند و کلبر وزیر لوئی چهاردهم (۱۶۸۳ - ۱۶۱۷) نخستین کسی بود که مدرسه‌ای در پاریس بنام مدرسه جوانان تأسیس نمود و کلیه زبانهای شرقی مانند فارسی و عربی - ترکی و هندی در آنجا تدریس میشد .

ضمناً "اولین کنگره بین‌المللی خاورشناسی در سال ۱۸۷۳ در پاریس تکمیل یافت که تا امروز هم ادامه دارد (۲۶) .

اینک به ذکر مهمترین آثار ادبی ایران که در فرانسه منتشر شده و باعث آشنایی نویسندگان فرانسه با فرهنگ و ادب ایران گردیده است میپردازیم سپس قطعاتی از نویسندگان بزرگ فرانسه (۲۷) که تحت تاثیر زبان و ادب ایران نوشته شده است بیان میشود .
اولین اثر ادبی ایران در فرانسه گلستان سعدی است که در سال ۱۶۳۶ به فرانسه ترجمه و انتشار یافت (۲۸) سپس بلافاصله سفرنامه اولتاریوس نیز در پاریس بطبع رسید (۲۹) بعداً " در سال ۱۶۶۴ سفرنامه پیترو دولواله به فرانسه منتشر شد (۳۰) و ۱۲ سال بعد سفرنامه تاورنیه (۳۱) و بالاخره ده سال بعد از آن یعنی در سال ۱۶۸۶ سفرنامه شاردن بطبع رسید (۳۲)

انتشار سفرنامه‌های فرانسویان درباره ایران (۳۳) باعث گردید که روشنفکران فرانسه بهتر و بیشتر با فرهنگ و مردم ایران آشنا گردیدند و در حال حاضر نیز هسین کتابیا جزو بهترین منابع و مآخذ حیثان ایرانشناسی محسوب میشوند . تصاویر و نقاشیهای برخی از این کتابها مربوط به آثار تاریخی و اماکن باستانی کشورها است که تا گذشت زمان قسمیاتی از این آثار تاریخی آسیب دیده و ویران شده است . هم اکنون بسیاری از نقاشیها و تصاویر سیاحان فرانسوی - بحرمظالمی که نقل کرده‌اند - دستورالعملی است برای متخصصین و مهندسین مرمت آثار باستانی با در مرمت اینینه تاریخی احوالت آثار رعایت شود .
تاثیر فرهنگ و زبان ایران در فرانسه بحر شعر و رمان و فلسفه حتی در تانر کلاسیک فرانسه نیز تاثیر گذاشت . اولین اثر و اما تیک بزرگ مربوط به ایران تراژدی معروف کورنی Corneille بنام شاهزاده خانم اسکایی است که در سال ۱۶۴۵ در پاریس به صحنه آمد که این تانر شرح پیروزی میبرداد و شکست سلوکی‌ها (یا جانیسنان اسکندر) بدست پارسی‌ها است . این تانر بقدری جلب توجه عموم را نمود که برده بنجم آرا هنوز " یک زیبایی بالاتر از حد بشری " توصیف میکنند سه سال بعد یعنی در سال ۱۶۴۸ تراژدی دیگری موسوم به خسرو بقلم روترو Rotrou یکی از بدو نویسنده درخشا اول تراژدی فرانسه به صحنه آمد که در آن نمایش تاریخی ، اواخر سلطنت خسرو بزرگ ساسانی بازگو میگردد . سومین اثر توسط کورنی در سال ۱۶۷۳ بنام سورنا [Surenra, General]

DesParthes به صحنه آمد که این تراژدی شرح یکی از پرافتخارترین صفحات تاریخ ایران باستان را بازگو میکند یعنی شکست کراسوس سردار معروف روم بدست سردار بزرگ اشکانی و بالاخره تراژدی معروف استر Esther اثر راسین (با الهام از تورات) که حوادث آن مربوط به دربار خشایارشا پادشاه هخامنشی بوده و حاکی از لطف، عشق و کدشت است سپس سه اثر دیگر راسین بنامهای اسکندر کبیر - مهرداد - بازمید به صحنه آمد که در هر سه تاریخ و فرهنگ ایران مطرح است (۳۴).

کالان در سال ۱۷۰۲ ۳۰ شب از قصه‌های هزار و یکشب را چاپ کرد و بتی دولاکروا

در ۱۷۰۷ کتاب *L'Histoire de la Sultane de Perse et de Virus* را در پاریس منتشر نمود و سپس *Le Roman de Sept Sages*

منتشر شد. جالب اینجاست که پس از پایان چاپ داستانهای هزار و یکشب مردم فرانسه خواستار هزار و دومین و هزار سومین شب شدند و قصه‌های شرقی بویژه هزار و یکشب - جنگ قصه‌ها *Collection de Contes* بارها به صورت تئاتر نمایش داده شد در این رمان ماداموازِل Scudery کتاب بزرگی بنام، کورس کبیر *Le Grand Cyrus* منتشر نمود (۳۵).

در قرن ۱۸ گلستان سعدی مجدداً ترجمه و منتشر گردید که مترجم آن این بار

Allege بود. سپس نامه‌های ایرانی اثر مونتسکیو Montesquieu

در سال ۱۷۲۱ منتشر شد. مردم فرانسه بقدری از نامه‌های ایرانی مونتسکیو حوسنان آمده بودند که بیش از ۲ اثر بنام نامه‌های ایرانی نوشته شدند گال دیگر با الهام از کتاب مونتسکیو در قرن ۱۸ فرانسه منتشر شد که هیچکدام همانند کتاب مونتسکیو نیست (۳۶).

ژان دو بوسویر در سال ۱۷۳۴ کتابی در آستردام منتشر ساخت که بحق اولین اثر تحقیقی بزرگ مربوط به ایران بنام تاریخ مانویت است. *Histoire du Manicheisme* وولتر Voltaire نویسنده نامی فرانسه سر به حرکت ایران دوستان و ایران شناسان وارد شد و از آثارهای معروف اوستها *Les Scythes* تراژدی منظوم چاپ ۱۷۶۷، کبرها *Les Guebres* تراژدی منظوم چاپ ۱۷۶۹، سمیرامیس *Semiramis* و در فرهنگ فلسفی او *Dictionnaire Philosophique* از سیروس - زرتشت و در داستانهای

کوتاه و بلند از ایران بحث کرده است) و بالاخره در *Essai Sur Les Moeurs* درباره ایران پیش از اسلام و دوره صفوی و نادرشاه افشار بحث کرده ۳۷.

Anquetil-Duperron در سال ۱۷۷۱ متن و ترجمه کامل زنداوستا را به فرانسه منتشر ساخت و در سال ۱۸۰۵ نخستین ترجمه لیلی و مجنون جامی توسط شهری در پاریس چاپ شد و در ۱۸۱۹ دانشمند معروف *Silvestre de Sacy* ترجمه پند نامه عطار را به فرانسه چاپ کرد و مارسلین دبردوالمور *Marceline Desbordes Valmore* قطعه شاعرانه کوتاه ولی بسیار زیبای خود را که از گلستان سعدی الهام گرفته بود بنام *Les Roses de Saadi* سرود که در آن زمان بر سر زبانها افتاد.

چند سال بعد *Sémélet* ترجمه دیگری از گلستان سعدی و سال بعد اسکندر نامه نظامی توسط *Charmoy* در سن پترزبورگ چاپ شد، در سال ۱۸۳۸ *Jules Mohl* ادیب دانشمند و مستشرق بزرگ فرانسه کار ترجمه شاهنامه را شروع کرد که این کار ۴ سال یعنی تا زمان مرگ او ۱۸۷۷ بطول انجامید و متن فارسی و ترجمه کامل شاهنامه در ۷ جلد چاپ شد که بحق عالم ادب فرانسه و تمام اروپا را بحیرت انداخت.

ویکتور هوگو تحت تاثیر شاهنامه فردوسی قطعه "فردوسی" را در کتاب "افسانه قرون" نگاشت و لامارتین هم شرح شاعرانه و زیبایی درباره رستم بجا گذاشت. روح علاقه به ایران قدیم در اکثر آثار نویسندگان این دوره به بعد فرانسه دیده میشود. مثلا "آنا تول فرانس در یک قطعه شاعرانه بسیار زیبا بنام *Homai* "های" ایرانیان و اعراب را بصورت دو مظهر زیبایی و زشتی در برابر هم نیاده و طی داستان دلپذیری که ممکن است از افسانه (جودیت) در تورات الهام گرفته باشد اورمزد را بالطف و خاصی پیروز کرده است. از سال ۱۸۵۰ به بعد تعداد آثار تحقیقی و ادبی مربوط به ایران در فرانسه بقدری زیاد شد که نقل همه آنها در اینجا ممکن نیست و فقط به ذکر چند اثر مهم اکتفا میشود:

La Perse اثر *Michelet* ترجمه منطق الطیر عطار همراه با متن فارسی توسط گارسن دوتاسی - نخستین ترجمه بوستان سعدی به فرانسه توسط *Defremery* رسال ۱۸۵۹ و توسط گارسن دوتاسی در همان سال - سه اثر معروف کنت دو گوبینو در باره تاریخ ایران، اولین ترجمه رباعیات خیام به فرانسه و ترجمه تازه‌ای از بوستان سعدی توسط

Nicolas در سال ۱۸۶۷، اثر تحقیقی Darmesteter بنام تحقیق درباره میتولوژی اوستا و بالاخره از ۱۸۷۶ تا امروز ترجمه‌های حافظ - سعدی - خیام - یوسف و زلیخا جامی - گرشاسب نامه اسدی - بابافغانی - هاتف - نعیم - منوچهری - ناصر خسرو - باباطاهر - انوری - مرزبان نامه - سلامان و ایسال و بهارستان و دیگر سخنوران ایران ترجمه و معرفی شده است - به جاست که از دانشمند ایران دوست و ایران شناس بزرگ معاصر فرانسه یعنی هانری ماسه نیز یادی کنیم که دو کتاب Firdowsi. Essai Sur Saadi او از هر نظر عمیق و با ارزش است (۳۸).

همان طور که در بالا ذکر شد سعدی بیشتر از سایر شعرا و نویسندگان ایران در فرانسه مقبول واقع شد همچنانکه حافظ در آلمان و خیام در انگلستان مثلاً " وقتی در سال ۱۸۸۰ باربیه دومینار ترجمه بوستان سعدی را منتشر ساخت رنان Renan در مقاله‌ای بمناسبت نشر این کتاب در مجله Journal Asiatique مینویسد: سعدی در میان ما غریبه نیست واقعا " او یکی از خود ماست ، و خود باربیه در مقدمه کتابش مینویسد: سعدی ترکیبی است از ظرافت هوراس - آراستگی اووید نیشخند رابله و سادگی لافونتن " (۳۹)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

زیرنویسها

- ۱- علامعلی همایون ، اسناد مصور اروپائیان از ایران ، جلد دوم تهران ۱۳۵۰ صفحات ۱۱-۳
- ۲- Herodotus - تاریخ هرودوت ، ترجمه هادی هدایتی ، تهران ۱۳۳۹
- ۳- Xenophone - سیرت کورش کبیر ، ترجمه وحیدمارندران ، تهران ۱۳۵۰
- ۴- Ctésias
- ۵- Ammianus Marcellinus
- ۶- Prokopins
- ۷- حسن بیرنیا ، تاریخ ایران باستان ، جلد اول و دوم تهران ۱۳۳۱ فصل پنجم ص ۹۰۵-۷۱۴
- ۸- رمان گیرشمن-تاریخ ایران از آغاز تا اسلام ، ترجمه محمد معین تهران ۱۳۳۸ صفحات ۱۲۱-۱۰۸
- ۹- ر - دیاکونف ، اشکانیان ، ترجمه کریم کشاورز ، تهران ۱۳۴۶ و رمان گیرشمن هنر ایران در دوران پارتی و ساسانی ، ترجمه دکتر تروهوشی تهران ۱۳۵۰
- ۱۰- صدرالدین میرانی ، زندگی و تمدن در قرون وسطی ، تهران ۱۳۴۷ ، فصل دوازدهم جنگهای صلیبی ، علل و مقدمات ، صفحات ۳۳۲-۲۶۴
- ۱۱- *ژورنال شگانه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*
- ۱۲- Classicisme
- ۱۳- Montesquieu-Voltaire-Rousseau-Diderot
- ۱۴- Luce de Lancival-Jouy-Arnauld
- ۱۵- نصراله فلسفی ، اشعار منتخب از شاعران رمانتیک فرانسه تهران ۱۳۴۱ صفحات ۲-۱
- ۱۶- Lassing-Goethe-Shiller
- ۱۷- Walter Scott-William Cooper-W. Word Sworth-Lorde
Bayron-Shelly
- درباره ادبیات انگلیس نگاه کنید به: لطفعلی صورتگر ، تاریخ ادبیات انگلیس تهران ۱۳۴۲
- ۱۸- اشعار منتخب از شاعران رمانتیک فرانسه ص ۳
- ۱۹- همان اثر صفحات ۱۰-۴
- ۲۰- فیلیپ وان تیگم ، رمانتیسیم در فرانسه ، ترجمه دکتر احمد طباطبائی تبریز صفحات ۹۴-۱۵

- ۲۱- حسن هنرمندی ، از رمانتیسیم تا سوررئالیسم ، تهران ۱۳۳۶ .
- ۲۲- بقول راسین و شکسپیر ، : " رمانتیسیم فنی است که دروضع امروزی عادات و معتقدات مردم ، آثار ادبی را چنان در دسترس ایشان میگذارد که کمال لذت را از آن ببرند ولی کلاسیسم ادبیاتی را در اختیار آنان میدهد که کمال لذت را برای نیاکانشان داشته است " اشعار منتخب شاعران رمانتیک فرانسه صفحات ۷-۹ .
- ۲۳- شیبانی ، سفر اروپائیان به ایران ، ترجمه ضیاءالدین دهشیری ، تهران ۲۵۳۵
- ۲۴- شجاع الدین شفا ، ایران در ادبیات جهان ، تهران ۱۳۳۲ جلد اول ادبیات فرانسه ، صفحه ۸ مقدمه .
- ۲۵- ابوالقاسم سحاب ، فرهنگ خاورشنان ، تهران ۱۳۱۷ ، صفحه ۱۴ .
- ۲۶- همان اثر صفحات ۱۷-۱۴-۲۳ .
- ۲۷- درباره ادبیات فرانسه در قرون وسطی نگاه کنید به : وردن - ل سوشه سولیتیه ، ادبیات فرانسه در قرون وسطی ، ترجمه دکتر عبدالحسین زرین کوب ، تهران ۱۳۲۸
- ۲۸- در اینجا لازم میدانم که از تحقیقات و پژوهشهای دانشمند گرام آقای شجاع الدین شفا که آثار زیادی از نویسندگان فرانسه را بفارسی ترجمه کرده و به عالم ادب ایران تقدیم کرده است ذکر می شود . ایشان بجز ترجمه آثار ادبی نویسندگان فرانسه ، درباره " ایران در ادبیات جهان " بویژه فرانسه - کتاب ارزنده ای منتشر کرده اند که نگارنده در تهیه این مقاله از آن کتاب و سایر کتب نامبرده فراوان سود جست است .
- ۲۹- Relation de Voyage en Moscovie, Tartarie, et Perse de Adam Olearius. . . Paris, 1656.
- ۳۰- Pietro Della Valle, Viaggi di Pietro Della Valle in Pellegrino. . . Rom, 1650-58
- ۳۱- Jean Baptiste Tavernier, Les Six Voyages de Jean Tavernier en Turquie, en Perse. . . Paris. 1676.
- ۳۲- Jean Chardin, Journal de Chevalier Chardin en Perse, et dux Indes orientales, Par la Mer-Noire et Par la Colchide. London, 1686.
- ۳۳- درباره سفرنامه فرانسوی مربوط به ایران نگاه کنید به : محمد تقی پوراحمد جکتاجی ، فهرست توصیفی سفرنامه های فرانسوی . تهران ۲۵۳۵ (از انتشارات کتابخانه ملی تهران) و کتاب ، سفر اروپائیان به ایران تألیف شیبانی ، تهران ۲۵۳۵ و کتاب اسناد مصور اروپائیان

- از ایران ، تالیف دکتر همایون جلد اول و جلد دوم ، تهران ۱۳۴۸ و ۱۳۵۰ .
- ۳۴- شجاع‌الدین شفا، جهان ایران شناسی حلد اول (فرانسه) و ایران در ادبیات جهان تهران ۱۳۳۴ صفحات ۱۲-۸ مقدمه .
- ۳۵- پیرمارتینو ، شرق در ادبیات قرون هفدهم و هجدهم فرانسه " ترجمه جلال ستاری مجله هنر و مردم شماره های ۱۶۸-۱۶۶ ، تهران ۲۵۳۵
- ۳۶- ایران در ادبیات جهان صفحات ۱۳-۱۱
- ۳۷- همان اثر صفحه ۸۰-۸۰ .

۳۸- Henri Massé, Firdowsi et L' Epopée Nationale, Paris 1950.

- ۳۹- آقای سیدضیال‌الدین دهشیری مقاله ای درباره آلفرد دووینی شاعری متفکر چون خیام و ابوالعلاء معری که خالق راهم به محاکمه میخواند منتشر ساخته است که بسیار جالب است . مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی . شماره بیایی ۹۴-۹۳ شماره ۱ و ۲ سال ۲۳-تهران ۲۵۳۵ صفحات ۱۸۷-۱۷۷ .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی